

[Α]δύνατες Μεταφράσεις: Κειμενογραφικές-συγγραφικές πρακτικές και θεραπευτική αυθεντία

Της Αλεξάνδρας Ζαββού³

Φωτογραφία Περικλής Αντωνίου

Περίληψη

Στο κείμενο αυτό προσπαθώ να προσεγγίσω κάποια ζητήματα της ψυχοθεραπείας μέσω της μεταφοράς της μετάφρασης και να διερευνήσω κάποια από τα προβλήματα που συνδέονται με τις ιεραρχίες δομικής ισχύος μεταξύ συστημάτων παραγωγής νοήματος. Αναφέρομαι τόσο στις διαφορετικές γλώσσες και τη σχετική τους ισχύ, όπως για παράδειγμα μπορούμε να διαπιστώσουμε με την κυριαρχία της αγγλικής γλώσσας ως παγκόσμιου επικοινωνιακού διαμεσολαβητή, όσο και στα διαφορετικά πεδία διαλόγου, όπως οι κοινωνικές και ανθρωπιστικές επιστήμες, η ψυχοθεραπεία, η λογοτεχνία κ.λπ. Και προσπαθώ να φωτίσω κάποιες από τις προκλήσεις που τόσο οι ψυχοθεραπευτές όσο και οι ερευνητές αντιμετωπίζουν, καθένας από μια ιδιαίτερου τύπου θέση, ως διαμεσολαβητές των νοημάτων και πράξεων άλλων υποκειμένων.

Λέξεις-Κλειδιά: μετάφραση, γλώσσα, θεραπεία, κείμενο.

³ Το κείμενο αυτό δημοσιεύτηκε το 2004 και αποδίδει μια εκπαιδευτική-θεραπευτική εμπειρία στην Ελλάδα αλλά και τη δοκιμασία της μεταγραφής της σε μια άλλη ακαδημαϊκή και γλωσσικο-πολιτισμική συνάφεια, στο Μάντσεστερ όπου προετοίμαζα την διδακτορική μου διατριβή. Ευχαριστώ θερμά το Δημήτρη Κόκκαλη που το επέλεξε και ανέλαβε να το μεταφράσει από τα αγγλικά στα ελληνικά

Εισαγωγή

Η ενασχόλησή μου με ψυχοθεραπευτικές πρακτικές έγινε μέσω της βιωματικής και θεωρητικής εκπαίδευσης στη συστημική θεραπεία ομάδας και οικογένειας στο Αθηναϊκό Κέντρο Μελέτης του Ανθρώπου στην Ελλάδα. Αυτή η εκπαίδευση συμπλήρωσε τις ακαδημαϊκές μου σπουδές στη Κοινωνιολογία και τώρα τις μεταπτυχιακές μου σπουδές στη Κριτική Ψυχολογία. Με τα χρόνια, άρχισα να σκέφτομαι τη «θεραπεία» ως μια διεργασία εκμάθησης μιας νέας γλώσσας, όπου δεν υπάρχει μόνο ένα νέο λεξιλόγιο, γραμματική και συντακτικό αλλά και ένα πολιτισμικό-ιδεολογικό πλαίσιο, στο οποίο ανάγονται και εντός του οποίου αναδύονται έννοιες και οι όροι. Αυτή η διαδικασία αφορά στην απαραίτητη πράξη της μετάφρασης από ένα πεδίο αναφοράς σε ένα άλλο. Παρά το ότι αυτό φαίνεται να συμβαίνει σε ένα εξατομικευμένο πεδίο, η μετάφραση εντούτοις αφορά στην χαρτογράφηση και πλοήγηση στον κοινωνικό-συμβολικό χώρο μιας γλώσσας και τη διαπραγμάτευση της διεπαφής της με μια άλλη γλώσσα/πολιτισμική συνάφεια, κάτι που μπορεί να κατανοηθεί μόνο ως κοινωνικο-ιστορική διεργασία που συγχρόνως εγγράφει κατά την επιτέλεσή της το δρων υποκείμενο, εν προκειμένω, τον μεταφραστή ή τον θεραπευτή.

Με αυτή την έννοια, η «θεραπεία» δεν λαμβάνει χώρα στο επίπεδο του ατόμου που επαναδιαπραγματεύεται μια «καλύτερη» σχέση με τον κόσμο του/της. Επιπλέον, εγγράφει το άτομο σε ένα πεδίο συμβολικών και υλικών σχέσεων, που προσδιορίζουν και ρυθμίζουν τις διαθέσιμες ταυτοποιητικές θέσεις (identity-positions), τις οποίες το υποκείμενο καταλαμβάνει ή οικειοποιείται.⁴

Θεωρώ πως η προσέγγιση της μετάφρασης ως ένα πρόβλημα μεθοδολογίας τόσο στη θεραπεία όσο και την κοινωνική έρευνα είναι χρήσιμη για τη διάνοιξη ενός χώρου αναγνώρισης του παραγωγικού ρόλου της γλώσσας στη κατασκευή ή/και αμφισβήτηση των θέσεων υποκειμένου που έχουν φυσιολογικοποιηθεί /κανονικοποιηθεί μέσω ερευνητικών ή θεραπευτικών πρακτικών.

Τόσο η θεραπεία όσο και η έρευνα εντοπίζουν και υπογραμμίζουν, καταγράφουν και αξιολογούν διαφορετικές θέσεις υποκειμένου, αυτά που ομιλούν και αυτά για τα οποία ομιλούν. Αυτό σημαίνει ότι έρευνα και θεραπεία δεν μπορούν να θεωρούνται ουδέτερες ή «αντικειμενικές» πρακτικές αλλά συνιστούν ρυθμιζόμενες και ρυθμιζουσες διαδικασίες που εκτυλίσσονται και εναρμονίζονται προς συγκεκριμένες γραφές/κείμενα. Ακόμα και στις εκδοχές εκείνες που ρητά στοχεύουν στην «απελευθέρωση» του ανθρώπινου δυναμικού ή στην «απόδοση φωνής», παραμένουν

⁴ Π.χ. η έννοια της «ατομικής βελτίωσης» ή «ενδυνάμωσης» χρειάζεται να είναι κοινωνικο-ιστορικά τοποθετημένη και υπό αμφισβήτηση, δεδομένης της σύνδεσης της με τις κυρίαρχες κοινωνικο-οικονομικές σχέσεις και το ιδεολογικό τους υπόβαθρο, όπως η ανταγωνιστική οικονομία της ελεύθερης αγοράς στον νεοφιλελεύθερο καπιταλισμό.

προσκολλημένες σε θεσμοποιημένα πλαίσια που νομιμοποιούν συγκεκριμένες πράξεις, ενώ βεβαίως περιθωριοποιούν ή ποινικοποιούν άλλες. Επιπλέον, εμπλέκονται στη κατασκευή ή τον «ορισμό» των «προβλημάτων», τα οποία υποτίθεται ότι εντοπίζουν και αναλύουν, διαγιγνώσκουν και θεραπεύουν.

Αν υιοθετήσουμε όμως μια προοπτική για ορισμένα ζητήματα της «θεραπείας» ως ζητήματα μετάφρασης και προβληματικοποιήσουμε την [υποτιθέμενη] αντιστοιχία μεταξύ ταυτοτήτων και διαλόγων, μπορεί να αναδείξουμε ή ακόμα να υπονομεύσουμε τις ηγεμονικές συναρθώσεις μεταξύ «κανονικοποιημένης» υποκειμενικότητας και κυρίαρχων κοινωνικο-πολιτισμικών πρακτικών. Έτσι, αυτό που διαδραματίζεται μεταξύ θεραπευτή και θεραπευόμενου ή μεταξύ των μελών μιας θεραπευτικής ομάδας μπορεί να θεωρηθεί ως διαρκής μεταφραστική διεργασία που διέπεται και καταφάσκει την εξουσία της γλώσσας ενώ ταυτόχρονα εμπεδώνει την γλώσσα της εξουσίας.

Η Μετάφραση ως (Κείμενο) Γλώσσα-Χώρος

Το κείμενο που ακολουθεί είναι ανομοιογενές. Ξεκινά με ύφος ενιαίου και συνεκτικού λόγου που μπορεί να αποδοθεί στη κυρίαρχη φωνή ενός συγγραφέα, στην πορεία όμως αμφισβητεί τις ιδέες της αυθεντικότητας, της πρωτοτυπίας και της ταυτότητας στη συγγραφή, οι οποίες τίθενται σε αμφισβήτηση και από την ίδια την πρακτική της μετάφρασης. Είναι λοιπόν, επίσης, ένα ασυνεχές κείμενο: μέσα στον κατακερματισμό του δεν μπορεί, ούτε φιλοδοξεί να αναδείξει μια συνολική και καθολικά ισχύουσα εικόνα, αν και υπάρχουν μερικά θέματα-κλειδιά που το διαπερνούν και αντηχούν την ενασχόλησή μου με την φυσιολογικοποίηση, νομιμοποίηση και επιτήρηση (αστυνόμηση) των ακαδημαϊκών και θεραπευτικών πρακτικών από τις οποίες και εκδραματίζεται.

Θα ήταν ενδιαφέρον να αναρωτηθούμε λοιπόν πάνω στις πρακτικές παραγωγής, κατηγοριοποίησης, διανομής και επένδυσης, δηλαδή τη πολιτική οικονομία της γλώσσας και της γνώσης που τοποθετεί, για παράδειγμα, το «ποιητικό» στη τέχνη και το «ορθολογικό» στην επιστήμη. Αυτά είναι κατασκευασμένα, όχι μόνον ως διακριτά σώματα υλικού. Αλλά, επίσης, με άρρητους τρόπους καθώς είναι ενσωματωμένα στο πρωταρχικό μας σύστημα σημασιοδοτήσεων, παραμένουν ασυνείδητα και άρα φυλακίζονται, κατασκευασμένα ως διακριτές γλωσσικές περιοχές και πρακτικές, στενά επιτηρούμενα από θεσμικά κατεστημένους και ιστορικά καθιερωμένους κανόνες και όρους. Τελικά εκείνο που αναδεικνύεται είναι το ίδιο το όριο μεταξύ συναισθήματος και σκέψης, το οποίο καθιερώνει την τελευταία σαν κρίσιμη, υπολογίσιμη, ικανή για νοσηματοδότηση ιδιαίτερα πολύτιμων αφαιρέσεων, ενώ το πρώτο ως μια «παχύρρευστη μάζα» μέσα στην οποία τσαλαβουτάμε ιδιωτικά και η οποία δεν μπορεί να εκπροσωπεί, στη «σοβαρή» ακαδημαϊκή μας συγγραφή, μια δημόσια συνθήκη. Το γράψιμο, για εμένα, είναι πάντα ένας αγωνιώδης και παθιασμένος αγώνας. Άλλωστε, τελικά η γλώσσα παράγει αξίες. Αυτό το κείμενο

είναι επίσης μια απόδοση-διαδραμάτιση (performance) μέσα στη γλώσσα, για τη γλώσσα και το χώρο, για το άνοιγμα ενός χώρου μέσω μιας απόδοσης-διαδραμάτισης της γλώσσας. Μέσα σε αυτό είναι μια στιγμιαία ενσωμάτωση της θεωρίας στο γράψιμο.

α. Αποδίδοντας το κείμενο

Καθοδηγεί την ξένη γλώσσα. Η ξένη γλώσσα γίνεται οικεία, κοντινή, προσβάσιμη. Στέκει ανάμεσα στη μητρική και την ξένη γλώσσα. Μετακινείται από τη μια στην άλλη σαν σε προσομοιωτική μεταστροφή πραγματικότητας. Ακόμα δεν υπάρχει διαπαφή μεταξύ των γλωσσών. Ακόμα. Ή ίσως ποτέ. Είναι δυνατόν;

Παλεύει με τις λέξεις, πίσω-μπρος, μπρος και πίσω. Η μητρική γλώσσα νοιώθει καταπιεσμένη, αγανακτεί, αντιστέκεται: «Δεν θα παραδοθώ στην κυρίαρχη ξένη γλώσσα καθιστώντας τον εαυτό μου κατανοητό, 'εύκολο' με τους όρους της άλλης. Ο κόσμος μέσα στον οποίο βρίσκομαι δεν είναι μεταφράσιμος. Δεν θα παραδοθώ σε αυτή την ονοματοδοσία της άλλης. Περίοδος. Σιωπή. Ένα μπλοκάρισμα. Ένα αδιέξοδο».

Και μετά ένας πόθος. Να ονοματίσεις την καταπίεση είναι μια αφετηρία. Εδώ είναι που η δυνατότητα για μετάφραση ξεκινά, αλλά με ποιανής τα λόγια, με άλλα λόγια, με ποιανής τους όρους; Άλλη μια πάλη. Μοιάζει να είναι μια πάλη σχετικά με το νόημα, αλλά τελικά είναι μια πάλη για την άδεια και το copyright, μια πάλη για τα δικαιώματα. Ποιά έχει τη δύναμη-εξουσία να ονοματοδοτήσει; Ποιά γλώσσα έχει, ποιανού γλώσσα έχει τη δύναμη να αναπαραστήσει και να σηματοδοτήσει σε αυτή τη δεδομένη στιγμή; Και ποιά είναι η ανταμοιβή, το κόστος σε αυτό; Πως χορηγείται ή διεκδικείται αυτή η δύναμη;

Ένας φαύλος κύκλος: αν μιλήσω στη δική σου κυρίαρχη γλώσσα είμαι ήδη σκλάβος σου, γι' αυτό πρέπει να αμυνθώ και να απενεργοποιήσω αυτή την κυρίαρχη γλώσσα. Αυτό όμως μπορώ να το κάνω μόνο φέρνοντας στο προσκήνιο τη μητρική γλώσσα, π.χ. μεταφράζοντας, πράγμα που με γυρνάει στο να κοιτώ τη μητρική γλώσσα από την κυρίαρχη γλώσσα. Πίσω-μπρός. Ασταθείς θέσεις, μετέωρες συμπερασματικά αποδόσεις. Πίσω και μπρός. Μια στιγμή αιώρησης και ταλάντευσης. Οι χαρακιές βαθαίνουν και απλώνονται προς διάφορες κατευθύνσεις.

Τοποθετώντας τον εαυτό μου: Μεγάλωσα δίγλωσση σχεδόν. Ο πατέρας μου μιλούσε ελληνικά και η μητέρα μου αμερικάνικα αγγλικά. Αυτές οι δυο κουλτούρες βρίσκονταν σε μια συνεχή μάχη και ακόμα προσπαθώ να καταλάβω και να υπολογίσω τους τρόπους με τους οποίους διαμόρφωσαν την εννόηση του εαυτού μου και τη δική μου κατασκευή του κόσμου, μέσω των σημασιοδοτήσεων και επενδύσεών τους. Δεν είναι μόνον το ότι παραπέμπουν στους «εκπροσώπους» των γλωσσών στην οικογένεια αλλά και ότι παρήχθησαν με σύμπλοκους πολιτισμικούς και ιστορικούς τρόπους, ως προς τις αντίστοιχες γλωσσικές/πολιτισμικές συνάψεις. Π.χ. τα ελληνικά έγιναν η γλώσσα της πολιτικής, η πολιτική παραδοσιακά ούσα

αρσενικού γένους στην Ελλάδα, ενώ τα αγγλικά, η γλώσσα των συναισθημάτων και της δημιουργικής έκφρασης, «αρμόζουσα» στις γυναίκες. Αν αυτό σηματοδοτεί μια ρωγή στην πολιτισμική και γλωσσική ταυτότητα της οικογένειας, αυτή γίνεται τόσο εμφανής μόνο και μόνον επειδή δεν μπορούμε να μην φανταστούμε την έμφυλη ένταση παρούσα και στις μονόγλωσσες οικογένειες. Πάντως η ένταση αυτής της πιεστικής ανάγκης για μια συνεχιζόμενη γλωσσική και πολιτισμική μεταφραστική διεργασία, είναι προφανώς υπερβολική για να τη σηκώσει μόνη της μια οικογένεια, αν δεν μάθει να μεταφράζει-αποδίδει τα «ακατανόητα» από τη μία στην άλλη γλωσσικο-πολιτισμική περιοχή.

Τοποθετώντας τη μετάφραση. Θέλω ν' ανοίξω ένα χώρο μεταξύ διαφορετικών θέσεων (κάποιοι μπορεί να το ονομάσουν διάλογο) μεταξύ της αδυνατότητας και της αναγκαιότητας της μετάφρασης, Μεταξύ του «αλλόκοτου» και της γοητείας μιας διαφορετικής γλώσσας, μεταξύ της ακαδημαϊκής και της ποιητικής εκδραμάτισης, μεταξύ της επιθυμίας κατάκτησης της γνώσης και της ασαφούς άρθρωσης της εμπειρίας, μεταξύ γνώσης και απορίας, μεταξύ της φωνής της εξουσίας και της φωνής που παλεύει να αρθρώσει λέξεις. Όλα αυτά έχουν να κάνουν με τη μετάφραση.

β. «Μεταφράζοντας» τις πηγές

Στη συνέχεια θα αναφέρω κάποιες από τις πηγές που με ενέπνευσαν και επηρέασαν τα ερωτήματα και τις έγνοιες με τις οποίες εμπλέκομαι. Μια πηγή υπήρξε το πεδίο της μετααποικιοκρατικής θεωρίας (McLeod, 2000; Spivak, 2000) και γραμματείας, (Spivak, 1995),⁵ ιδιαίτερα ο τρόπος με τον οποίο αναμετριέται και διαπραγματεύεται το ζήτημα της κυριαρχίας της αγγλικής γλώσσας. Αυτά είναι κεντρικά προβλήματα γύρω από τη γλώσσα και την εξουσία-ισχύ: εντοπίζοντας γλώσσες και κουλτούρες σε ιεραρχίες διαφορετικότητας, ονοματίζοντας τη γλώσσα της καταπίεσης ως το πλαίσιο της καταπίεσης και την ίδια στιγμή εκδραματίζοντας μια πράξη αντίστασης. Αντίσταση στη συννεοχή, αντίσταση στην ενσωμάτωση, αντίσταση στη σιωπή.

Μια δεύτερη πηγή έρχεται από τους χώρους της μετα-δομικής (στρουκτουραλιστικής) λογοτεχνικής θεωρίας, κυρίως στο έργο του Roland Barthes (1984) που αναφέρεται στο (λογοτεχνικό) κείμενο. Από αυτή τη πηγή εμπνεύστηκα την προβληματικοποίηση της οριστικότητας του κειμένου και της πρωτοκαθεδρίας του συγγραφέα. Αυτό με βοήθησε να αμφισβητήσω, δια μέσου του έργου της μετάφρασης, την ανάγκη να διασφαλιστεί και να διαφυλαχθεί με κάθε κόστος η μοναδικότητα και η οριστικότητα του αυθεντικού κειμένου. Αντιμετωπίζοντας το κείμενο μάλλον ως μια ανοιχτή επικράτεια παρά ως ένα κλειστό πεδίο, αυτό είναι ένα σημείο εκκίνησης για ένα τολμηρό ταξίδι προς τους πεπερασμένους (επειδή είναι μέσα στη γλώσσα) άπειρους (ανα)σηματισμούς της γλώσσας. Αυτό αναπαριστά μια κίνηση από το να ψάχνεις για

⁵ Εδώ θα ήθελα να επισημάνω τη διάκριση των όρων «μετα-αποικιακό» ως ιστορική στιγμή και «μεταποικιακό» ως θεωρητική προσέγγιση (Barker, Hulme and Iversen, 1994).

«νόημα» και να μιλάς περί «νοήματος», στο να μιλάς και να κοιτάς τα παιχνίδια της γλώσσας (Barthes, 1984: 147).

Άλλη πηγή υπήρξε η έκθεση του Walter Benjamin με τίτλο «Το έργο του μεταφραστή» (The task of the translator) (Benjamin, 1999a, 1999b). «Η μετάφραση είναι ένας τρόπος. Για να την καταλάβει κάποιος σαν τρόπο χρειάζεται να ανατρέξει στο αυθεντικό επειδή αυτό εμπεριέχει τον νόμο που κυβερνά τη μετάφραση: τη μεταφραστική δυνατότητα» (translatability) (Benjamin 1999a: 71). Η μεταφραστική δυνατότητα γίνεται εδώ αντιληπτή ως μια αξία του κειμένου, δηλ. της γλώσσας, μέσω της οποίας η μετάφραση καθίσταται ένα όχημα για τη γέννηση του κειμένου, που είναι μέσα αλλά και παράγει την ιστορία.

Τέλος, από το πεδίο των σπουδών για τη μετάφραση με ενέπνευσε η εργασία του Lawrence Venuti (2000), προκειμένου να προσεγγίσω τον διάλογο περί σχετικής αυτονομίας της μετάφρασης, σε σχέση με τα κείμενα τόσο της γλώσσας-πηγής όσο και της γλώσσας-προορισμού, που αποτρέπει από το να γίνει «άμεση ή διάφανη επικοινωνία».

Κατ' αυτό τον τρόπο, η μετάφραση είναι ένας τρόπος να συνδέεις ζητήματα εξουσίας με τη γλώσσα. Με αυτή την έννοια, η μετάφραση καθίσταται μια μεταφορά της μεταβίβασης,⁶ η οποία, αμφισβητώντας άλλες πρακτικές αναπαράστασης, καθίσταται η ίδια μια μεθοδολογία.

Η Μετάφραση ως Μεθοδολογία και Πράξη

Σε αυτό το σημείο και για λόγους διερεύνησης διεργασιών απο-ταυτοποίησης που λανθάνουν στους προβληματισμούς για τη μετάφραση, συνεχίζω τοποθετώντας το κείμενο στη θέση του υποκειμένου, καθώς αυτό είναι ένα κείμενο περί των άλλων κειμένων, ενσωματώνοντας και αποδίδοντας τα άλλα κείμενα.

1. Οι (α)δυνατότητες (της) για μετάφραση(ς)

Η μετάφραση δεν είναι εφικτή ως εξίσωση, οι διαφορετικές λέξεις σε διαφορετικές γλώσσες μας είναι μη συγκρίσιμες. Παραμένουν ξεχωριστές και μη αναγώγιμες. Παραμένουν ξένες. Μπορεί να είναι εφικτές οι πολλαπλές ταυτότητες αλλά δεν υποκαθιστούν η μια την άλλη, ούτε είναι και ίσες. Επίσης, η μετάφραση πάντα ενέχει μια πράξη καθωσπρεπισμού και βίας που επιχειρείται επάνω στο αυθεντικό κείμενο, μια πράξη που καθορίζεται από διαφορετικά, ιστορικά προσδιορισμένα, ιδεολογικο-πολιτικά αιτούμενα.

⁶ Metaphor ή μεταφορά στα ελληνικά έχει αυτή τη διπλή σημασία.

Παραδείγματα:

Παράδειγμα 1. Ο Walter Benjamin (1999a, 1999b) εγκωμιάζει τη (λογοτεχνική και άρα προκλητική) μετάφραση της αρχαίας ελληνικής τραγωδίας του Hoelderlin. Αυτή η προσπάθεια χρειάζεται να τοποθετηθεί στο πλαίσιο της ανάπτυξης μιας εθνικής γερμανικής λογοτεχνικής παράδοσης, η οποία αναζητά να αναπτύξει μέσα από τη μετάφραση κλασικών κειμένων αυτό που θεωρούν πως πρέπει να είναι οι αισθητικές και ηθικές αξίες που θα εμπνέει ή θα πηγάζουν από αυτή τη λογοτεχνία. Με αυτή την έννοια, οι μεταφράσεις αρχαίων ελληνικών κειμένων που επιζητούν να σφυρηλατήσουν ένα σύνδεσμο μεταξύ αυτού του παρελθόντος, όπως αυτό 'ανακαλύπτεται' και αναδημιουργείται από τον Διαφωτισμό, και του παρόντος, παίζουν ένα σημαντικό ρόλο στη νομιμοποίηση της μοντέρνας δυτικής λογοτεχνίας, αλλά και της επιστημονικής της παράδοσης, καθώς επίσης και των πολιτικών τους αξιώσεων. Οι αρχαίοι Έλληνες όμως θεωρούσαν κάθε μη ομιλούντα ελληνικά, «βάρβαρο» και γι' αυτό, πιθανόν, να μην ήθελαν να μεταφράζονται τα κείμενα τους.

Παράδειγμα 2. Η Marlene Nourbese Philip (1991, 1993) γράφει ένα ποίημα στα αγγλικά για την αγγλική γλώσσα ως γλώσσα του αποικιοκράτη, του καταπιεστή. Είναι ένα ποίημα (για να... ή) που ονοματίζει, αντιστέκεται, θρυμματίζει, αναμορφώνει την ισχύ, την ισχύ του καταπιεσμένου μέσω της γλώσσας. Το ποίημα δεν αναπαριστά μόνο αλλά και ενσαρκώνει, συναιρώντας έτσι σημαίνον και σημαινόμενο, την ιστορία της δυτικής αποικιοκρατικής καταπίεσης και την ανατροπή της. Είναι μια δήλωση που έμελλε να είναι στ' αγγλικά επειδή είναι για τα αγγλικά και για την αποδόμηση των αγγλικών. Δεν μπορεί να μεταφραστεί με ακρίβεια λόγω της ιστορικής σχέσης κυριαρχίας και αντίστασης που είναι εγγεγραμμένη σε αυτήν και που την αναδεικνύει.

α. Στη μετάφραση εκδραματίζονται ανισότητες ιεραρχιών ισχύος και γλώσσας

Αν το Παράδειγμα 1 μιλάει για τη μετάφραση ως οικειοποίηση μιας φιλοσοφικής και λογοτεχνικής παράδοσης, το Παράδειγμα 2 μιλάει για τη μετάφραση ως μια άσκηση ισχύος-εξουσίας που εκδηλώνεται δια και μέσω της γλώσσας. Είναι μια άσκηση συγχρόνως συμβολική και υλική επειδή είναι εγγεγραμμένη στους διάφορους κοινωνικούς θεσμούς και τις πρακτικές (εκπαίδευση, λογοτεχνία, μέσα ενημέρωσης, επαγγελματικές ειδικότητες..), που καταφάσκουν και οριοθετούν πολιτισμικο-γλωσσικές επικράτειες. Κατ' αυτό τον τρόπο, στη μετάφραση κάποιος πρέπει να είναι ενήμερος όχι μόνο για το κείμενο αλλά και για τις ειδικές συζητήσεις και πρακτικές στις οποίες είναι τοποθετημένο τόσο ως προς το πηγαίο όσο και ως προς το στοχευόμενο πλαίσιο. «Η μετάφραση δεν αφορά μόνο κείμενα ούτε αφορά μόνο πολιτισμούς και εξουσίες. Αφορά κυρίως τη σχέση μεταξύ τους» (Harvey, 2000: 466).

Αν το «μεταφράζειν είναι πάντα ιδεολογικό επειδή απελευθερώνει ένα υπόλοιπο εντοπιότητας, μια εγγραφή αξιών, πεποιθήσεων και αναπαραστάσεων συνδεμένα με

την... τοπική κουλτούρα» (Venuti, 2000: 485), πρέπει να αναγνωριστεί περαιτέρω σε σχέση με τις παγκόσμιες ιεραρχίες ισχύος, καθώς αυτές εμπλέκουν τη μετάφραση με διάφορες ιστορικά παραγόμενες πράξεις κυριαρχίας ή αντίστασης. Δηλαδή, στο πλαίσιο της παγκοσμιοποιημένης θεσμικής παραγωγής της επιστημονικής κοινωνικής γνώσης σήμερα, με τη διαφορετική κατανομή ισχύος και καθεστώτων κύρους μεταξύ κεντρικής και περιφερικής ακαδημαϊκής παράδοσης, το να μεταφράζεις από τα ελληνικά στα αγγλικά είναι μια πράξη διαφορετικά σηματοδοτημένη από το να μεταφράζεις από τα αγγλικά στα ελληνικά.

β. Πολιτισμική και γλωσσική ασυμμετρία

Καθώς προσπαθώ να μεταφράσω από τα ελληνικά στ' αγγλικά αποσπάσματα από τα στοιχεία της έρευνάς μου, τα οποία αποτελούνται εν μέρει από συζητήσεις ομάδων εκπαιδευτικών του δημοτικού σχολείου στην Ελλάδα, έρχομαι αντιμέτωπη με μια σειρά δυσκολιών. Κατ' αρχήν και σε ένα γλωσσικό επίπεδο, οι προτάσεις ακολουθούν μια διαφορετική συντακτική δομή, η οποία συχνά δεν μπορεί να αποδοθεί σε αυτό που αποκαλούμε «αναγνώσιμα» αγγλικά. Πάντως, αν προσαρμόσω το ελληνικό κείμενο στην αγγλική σύνταξη θα αλλάξω τον ρυθμό και τη ροή της συζήτησης, επιβάλλοντας σε αυτή μια δομή που είναι ξένη ως προς τις συνθήκες άρθρωσής της ή το κοινωνικο-πολιτισμικό της συμφραζόμενο. Δεύτερον, αναγνωρίζω πως για να έχει νόημα αυτό το οποίο λέγεται, σε ένα ξένο αναγνωστικό κοινό, θα πρέπει να κάνω υποσημειώσεις για όλο το κείμενο με αναλυτικές περιγραφές πολιτισμικών πρακτικών και νοημάτων που περικλείουν τα θέματα που συζητούνται ή που αναφέρονται στη συζήτηση. Τρίτον, εντοπίζω την απόσταση μεταξύ των εννοιών που θεωρητικοποιούνται στην αγγλική επιστημονική βιβλιογραφία και τις έννοιες που χρησιμοποιούνται από τους Έλληνες για να συζητήσουν αυτά που μοιάζουν να είναι τα «ίδια θέματα». Τέλος, αναγνωρίζω πως ακόμα και μέσα στη γλώσσα μου, τα ελληνικά, υπάρχουν διαφορετικές κουλτούρες και διαφορετικοί τρόποι άρθρωσης των νοημάτων, ως προς τις οποίες και η δική πρόσβαση και κατανόηση είναι περιορισμένες, ιδίως λόγω ταξικών και μορφωτικών διαφορών. Για όλους αυτούς τους λόγους, η μετάφραση, που είναι από μόνη της μια ερμηνεία, μπορεί να είναι μόνο μερική, ατελής, προβληματική και πλήρης εντάσεων.

Παρ' όλα αυτά, το να εκθέτεις περισσότερο αντί να επιλύεις ή να κρύβεις αυτές τις εντάσεις δηλώνει μια αυτοκρινόμενη και υπό διαπραγμάτευση θέση εξουσίας, τόσο στην έρευνα όσο και στη θεραπεία. «Η μετάφραση είναι καταδικασμένη στην ανεπάρκεια λόγω μη αναγώγιμων διαφορών, όχι μόνο μεταξύ των γλωσσών και των πολιτισμών αλλά και στο εσωτερικό τους» (Venuti, 2000: 218). Άρα χρειάζεται να εντοπίσουμε τη «μετάφραση» ως επισυμβαίνουσα εκεί όπου συναντώνται δυο διαφορετικά συστήματα σημασιοδότησης.

«Μη- μεταφρασσιμότητα»

«Τι εννοείς;» Αυτό το ερώτημα μπορεί να διατυπώνεται επ' άπειρον επειδή η γλώσσα αποκαλύπτει και, την ίδια στιγμή, επισκιάζει. Αυτό που λέγεται μπορεί να συλληφθεί μόνο σε σχέση με το άρρητο συμφραζόμενο του. Έτσι, το νόημα των λέξεων δεν μπορεί να εκληφθεί, τελικά, σαν μια συγκεκριμένη, αδιαμφισβήτητη οριοθετημένη πραγματικότητα. Η γλώσσα αντιστέκεται στην αντικειμενικοποίηση. Είναι μια «απόδοση-διαδραμάτιση» όσο είναι και μια εξήγηση. Γεννάει μια εμπειρία όσο και την αρθρώνει. Αυτή η εμπειρία μέσα και δια μέσου της γλώσσας είναι μη μεταφράσιμη, αδιαφανής, όχι μόνο στους άλλους αλλά και στο εσωτερικό της. Η κυριαρχική γλώσσα του ερευνητή-θεραπευτή-μεταφραστή στιγμιαία περιορίζεται μέσα σε αυτό τη χωροχρονική ασάφεια και έτσι οι άλλες φωνές μπορούν να ακουστούν.

«Εδώ το πρόβλημα δεν είναι τόσο η μη συγκρισιμότητα των πολιτισμών, των διακρίσεων μεταξύ εννοιακών σχημάτων που περιπλέκει την επικοινωνία και την αναφορά, όσο η εγγενής ασάφεια της γλώσσας, η αναπόφευκτη αστάθεια της σηματοδοτικής διεργασίας.» (Venuti, 2000: 218)

Αυτό είναι που ο Spivak (2000) αποδίδει σαν 'ρητορικότητα' (rhetoricity) της γλώσσας:

«Η γλώσσα δεν είναι το παν. Είναι μόνο μια ζωτική ένδειξη για το που ο εαυτός χάνει τα όριά του. Οι τρόποι με τους οποίους η ρητορεία ή η σχηματοποίηση διακόπτουν τη λογική δείχνουν από μόνοι τους τη δυνατότητα για τυχαία απρόοπτα δίπλα στη γλώσσα, γύρω από τη γλώσσα.» (σ. 398).

Άλλο ένα παράδειγμα: Καθώς καταγράφω μια ομαδική συζήτηση στα ελληνικά και μετά προσπαθώ να τη μεταφράσω στα αγγλικά, φαίνεται αδύνατο να συλλάβω και να αποδώσω όλα τα παραγλωσσικά στοιχεία της συζήτησης. Εκείνα ακριβώς τα συμφραζόμενα που, την ίδια στιγμή, ανοίγουν δίοδο στο ιδιαίτερο, απρόοπτο νόημα που οποίο είναι διαθέσιμο σε εμένα λόγω ακριβώς της συμμετοχής μου σε αυτή την ομάδα, αλλά που δεν είναι ρητό στην κειμενική μορφή της συζήτησης. Αναγκάζομαι να αποδεχτώ αυτόν τον περιορισμό.

γ. Η βία της μετάφρασης

Όποια και κάθε μετάφραση είναι μια πράξη σφετερισμού και ως τέτοια, μια πράξη βίας. Πρόκειται για μια αδύνατη αλλά και μια απελευθερωτική πράξη. Το αδύνατον της μετάφρασης έγκειται στο ότι εποικίζει αναπόφευκτα το ξένο κείμενο, ακόμα και όταν καθοδηγείται από μια ηθική-δεοντολογική αξίωση.

«... να ανασκευάσει ή να διατηρήσει την "αλλοδαπότητα" του ξένου κειμένου. Ακόμα, μια ηθική-δεοντολογία που προσμετρά την οικειοποιητική επίδραση της εγγραφής, μπορεί να διαμορφωθεί και να ασκηθεί κυρίως με εγχώριους όρους, εγχώριες διαλέκτους, ιδιωματισμούς, διαλόγους και ύφος» (Venuti, 2000: 469).

Είναι απελευθερωτική στο βαθμό που χρησιμοποιείται για να αμφισβητήσει, να διακόψει, να προκαλέσει ακριβώς αυτούς τους εγχώριους όρους από τους οποίους περιορίζεται.

Η ηθική στάση έχει συγχρόνως μια πολιτική ατζέντα: οι εγχώριοι όροι της εγγραφής γίνονται το επίκεντρο της επανεγγραφής στη μετάφραση. Συζητησιακές στρατηγικές, όπου οι ιεραρχίες που ταξινομούν τις αξίες στην εγχώρια κουλτούρα, αποδομούνται-αναδιατάσσονται για να θέσουν σε κίνηση διεργασίες απο-οικειοποίησης, αναμόρφωσης κανόνων, ιδεολογικής κριτικής και θεσμικών αλλαγών. Ένας μεταφραστής μπορεί να ανακαλύψει πως η ίδια η έννοια του «δικού»-εγχώριου χρειάζεται αναστοχασμό για την αποσιώπηση της ετερογένειας και της υβριδικότητας, που μπορεί να επιπλέξουν τα υπάρχοντα στερεότυπα, κανόνες και δεδομένα που εφαρμόζονται στη μετάφραση» (Venuti, 2000: 469).

Η Μετάφραση ως μια Αναστοχαστική Πρακτική: Ένα Ζήτημα Δεοντολογίας-Ηθικής

Έχοντας επισημάνει τις α-δυνατότητες της μετάφρασης, θέλω να διερευνήσω κάποιες από τις δυνατότητες που απόκεινται μέσα σε αυτούς τους περιορισμούς, καθώς η κατανόησή τους μας δίνει την ευκαιρία να αναπτύξουμε μια πιο αναστοχαστικά τοποθετημένη πρακτική, ένα χώρο διαλόγου μεταξύ πολλών αλληλοεπικαλυπτόμενων και αντιτιθέμενων γλωσσών. Για να το κάνω αυτό, θα εντοπίσω στιγμές μετάβασης ή διαμεσολάβησης μεταξύ γλωσσών που μας διανοίγει μια αναστοχαστική μεταφραστική πρακτική.

«Είναι με την άνθηση του μετα-στρουκτουραλισμού που η γλώσσα αποκτά μια θέση ανεξέλεγκτης πολυσημίας και η μετάφραση ξαναγίνεται αντιληπτή όχι απλά ως μετασχηματίζουσα του ξένου-αλλοδαπού κειμένου αλλά ως διερωτώσα ή, όπως το θέτει ο Jacques Derrida, ως «αποδομώσα». Αν η μετάφραση μειώνει, χωρίς άλλη επιλογή, τα νοήματα της πηγής, απελευθερώνει επίσης δυνατότητες ως προς το στόχο, οι οποίες αναπηδούν επάνω στο ξένο κείμενο με ενοχλητικό τρόπο.» (Venuti, 2000: 2000-218).

«Μια μετάφραση είναι ‘μια ζώνη επαφής’ μεταξύ της ξένης και της μεταφράζουσας κουλτούρας, αλλά επίσης και εντός της τελευταίας» (Venuti, 2000: 477).

Η μετάφραση καθίσταται ένας τρόπος διερώτησης του εγχώριου με τον τρόπο του αλλοδαπού-ξένου και το αντίστροφο, εντοπίζοντας έτσι το υλικό της σε δύο διαφορετικούς χάρτες, σε ιεραρχική μεταξύ τους σχέση. Αυτό μπορεί να μας βοηθήσει να φανταστούμε μια θεραπευτική πρακτική, όπου η ιστορία ενός/μιας θεραπευόμενου/ης μπορεί να λειτουργήσει ως μια αντανάκλαση ή κριτική των θεωριών και πρακτικών του θεραπευτή, παρά ως μια «προκρούστεια κλίνη», όπου ό,τι δεν ταιριάζει στο πλαίσιο αποκόπτεται.

α. Ο ρόλος του μεταφραστή

Ο μεταφραστής λειτουργεί με δύο τρόπους, ως διαμεσολαβητής και ως φορέας δεοντολογίας-ηθικής.

Ο μεταφραστής ως διαμεσολαβητής:

«Όταν κινητοποιείται από αυτές τις ηθικές-δεοντολογικές πολιτικές της διαφοράς, ο μεταφραστής αναζητά το χτίσιμο μιας κοινότητας με τις ξένες κουλτούρες, για να μοιραστεί μια κατανόηση γι' αυτές και μαζί με αυτές, να συνεργαστεί με έργα που βασίζονται επάνω σε αυτή τη κατανόηση και το προχωράει τόσο όσο το να επιτρέψει την αναθεώρηση και την ανάπτυξη εγχώριων αξιών και θεσμών» (Venuti, 2000: 469).

Ακόμα, σε αυτή τη διεργασία, ο μεταφραστής είναι αναπόφευκτα ένας «φορέας ηθικής-δεοντολογίας».

«Τι είναι ο τόπος της 'αγάπης' στο ηθικό; Το έργο του μεταφραστή είναι να διευκολύνει αυτή την αγάπη μεταξύ του αυθεντικού και της σκιάς του. Μια αγάπη που επιτρέπει τη φθορά κρατάει τη διαμεσολαβητική στάση του μεταφραστή και τις απαιτήσεις του φανταστικού ή πραγματικού κοινού του, σε ασφαλή απόσταση» (Spivak, 2000: 398).

Αυτό σημαίνει ότι ο μεταφραστής χρειάζεται να αναδείξει μάλλον παρά να συγκαλύψει τις ασυνέχειες του νοήματος, έτσι ώστε να διαρρήξει οποιαδήποτε έννοια οικειότητας και ανασκευής του ξένου.

β. Οι θεσμοί ως μεταφραστές

Οι θεσμοί αφ' εαυτοί μπορούν να λειτουργούν ως διαμεσολαβητές μεταξύ διαφορετικών κοινωνικών πλαισίων, παράγοντες με τον τρόπο αυτό μια σειρά σχέσεων, ικανών να αμφισβητήσουν κυρίαρχες, ιεραρχικά διατεταγμένες και αποξενωτικές πρακτικές. Οι θεραπευτικοί θεσμοί, που παραμένουν αποκομμένοι από τις ιστορικά παραγόμενες συγκρουσιακές κοινωνικές σχέσεις, εμπλέκονται άμεσα στη νομιμοποίηση και αναπαραγωγή πρακτικών κυριαρχίας και ελέγχου που σηματοδοτούν το νεοφιλελεύθερο καπιταλιστικό μας σύστημα. Μπορούμε να οραματιστούμε μια διαφορετική πρακτική;

Παραθέτω ένα απόσπασμα από ένα προγραμματικό κείμενο μιας ομάδας πανεπιστημιακών ερευνητών του πανεπιστημίου της Θεσσαλονίκης που συνεργάστηκαν για να διαμορφώσουν το Ανοικτό Πολυτεχνείο (1995).

«Το Κοινωνικό Πανεπιστήμιο είναι μια μορφή του Δημόσιου Πανεπιστημίου. Ο σκοπός του είναι η άμεση σχέση της πανεπιστημιακής κοινότητας με την κοινωνία. Αυτή η αρχή βρίσκεται πίσω και από τις δύο διαστάσεις αυτής της σχέσης: την έρευνα και την εκπαίδευση... Το Ανοικτό Πολυτεχνείο αναζητά την ενότητα θεωρίας και πράξης. Για το Α.Π. η τοπική κοινωνία δεν αποτελεί ένα θεωρητικό αντικείμενο αλλά ένα συμπράττον υποκείμενο. Αυτή η θέση έχει συνέπειες για τον χαρακτήρα της έρευνας.

Κατ' αρχήν η έρευνα δεν είναι ακαδημαϊκή: περιλαμβάνει αιτήματα για δράση. Κατά δεύτερον, ο προσδιορισμός των διερευνώμενων αντικειμένων δεν μπορεί να είναι μονόπλευρος: απαιτεί τη συνεργασία όλων των συνεταίρων-πλευρών. Κατά τρίτον, σύμφωνα με τις τρέχουσες επιστημονικές κατηγοριοποιήσεις, οι διάφορες προσεγγίσεις (τεχνολογική, κοινωνιολογική, κυβερνητική, ψυχολογική κ.α.) δεν μπορεί να καταγράφονται σε μια συζήτηση κατανοητή μόνο από τους ειδικούς. Πρέπει να συντάσσονται σε ένα ενοποιημένο διάλογο...

Η ελεύθερη και αμοιβαία σχέση, η ενότητα της θεωρίας και της πράξης και η συμμετοχή σε δημόσια ζητήματα προσδιορίζουν επακριβώς μια ερευνητική κατεύθυνση μόνο στο μέτρο που αυτή ολοκληρώνεται στην εκπαιδευτική διαδικασία. Οι δηλωμένες προϋποθέσεις της ελεύθερης διδασκαλίας -οτι η εκπαίδευση προσφέρεται σε όλους και συνδέεται με τις κοινωνικές ανάγκες για γνώση-προσβλέπουν σε αυτή την ολοκλήρωση».

γ. Το κείμενο ως μεταφραστής

Αν η γλώσσα είναι ένας φορέας, όχι μόνο ένα μέσο, τότε το κείμενο καθ' εαυτό μπορεί να είναι ένας τόπος συναγωνισμού και πολυπλοκότητας αντί να είναι ένας εξουσιαστικός και επιβεβλημένος μονόλογος.

«Ο μετα-στρουκτουραλισμός έδειξε σε κάποιους από εμάς μια κλιμάκωση θέσεων σε αυτήν την τρι-επίπεδη αντίληψη της γλώσσας (όπως ρητορική, λογική, σιωπή)» (Spivak, 2000: 399, Άρα πώς μπορούμε να αναδείξουμε το ρόλο της γλώσσας σε ένα κείμενο;

Η γλώσσα ως ιστορία, ιστορία εγγεγραμμένη στη γλώσσα: κάθε λέξη εγκλείει την ιστορία της τροχιάς της έως το σημείο της εκφοράς της. Η ιστορία της λέξης είναι, με τη σειρά της, εγγεγραμμένη στις ιστορίες διαλόγων, πρακτικών και κοινωνικών σχέσεων (Carter, 1987) που εμπλέκουν τη γλώσσα στις συνθήκες που τις παρήγαγαν. Με αυτή την έννοια, χρειάζεται να είμαστε επιφυλακτικοί ως προς την υιοθέτηση και τους τρόπους χρήσης λέξεων που μοιάζουν αυταπόδεικτες και νοηματικά διαφανείς, όπως οι λέξεις ενδυνάμωση, φορέας, αξιοπιστία (Fairclough, 2001), ιδιαίτερα επειδή μπορεί να χρησιμοποιηθούν για τη συγκάλυψη των κοινωνικών προβλημάτων, με το να τα παρουσιάζουν ως ατομικά. Η οικειοποίηση της ψυχοθεραπευτικής γλώσσας από την καθημερινή ομιλία, εμφανής στη διαδεδομένη, αν και αμφιλεγόμενη, χρήση

όρων όπως ασυνείδητο, ένστικτο, αυτοεκτίμηση, εξατομίκευση, αυτο-πραγμάτωση, ολοκλήρωση, θα πρέπει να διερευνηθεί ως προς την πιθανή συνενοχή της στη παραγωγή α-κοινωνικών, α-ιστορικών υποκειμενικότητων, οι οποίες είναι ακόμα πιο ασταθείς και ευάλωτες γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο.

Η γλώσσα ως κουλτούρα-πολιτισμός: ένα δίκοπο σπαθί. Από τη μία η γλώσσα μου προδίδει ή εμφανίζει την «κουλτούρα» μου, μέσα στην οποία εμπεριέχονται (για να χρησιμοποιήσω το παράδειγμα σύγκρισης γλώσσας-κουλτούρας της εργατικής με τη μεσοαστική τάξη) η εκπαίδευση, το επάγγελμα, η καλλιέργεια των προτιμήσεων και ο τρόπος ζωής (lifestyle). Από την άλλη, μια γλώσσα, μέσω των αξιών, δημιουργιών, συνδέσεων και υποδηλώσεων, μου προσφέρει μια κουλτούρα ως χώρο να αναγνωρίσω και να καταλάβω τον εαυτό μου. Αυτό εκφράζεται καλύτερα στη θεραπευτική γλώσσα, η οποία δεν προσφέρει μόνο μια τεχνογνωσία για ρύθμιση του εαυτού αλλά και διακρίνει τον μνημένο από τον αμύητο σε αυτήν, πράγμα που από μόνο του είναι μια κατηγοριοποίηση κοινωνικής τάξης, παιδείας κ.λπ.

Η γλώσσα ως εμπειρία-βίωμα/κόσμος: Αρχίζω να γνωρίζω τον εαυτό μου και τον κόσμο μέσω της γλώσσας. Η γλώσσα παράγει. Καθώς μαθαίνω μια γλώσσα κατασκευάζω/ει ένα κόσμο και την εμπειρία μου γι' αυτόν. Μια διαφορετική γλώσσα εγκαθιδρύει έναν διαφορετικό κόσμο ή μια διαφορετική εμπειρία του κόσμου με διαφορετικές αρχές ή όρους συναρμολόγησης.⁷ Αυτό συχνά βιώνεται μέσω μιας αίσθησης απώλειας και αποξένωσης (Hoffman, 1998), καθώς τα οικεία περιγράμματα των γλωσσικά διαμεσολαβημένων υποκειμενικότητων μας θρυματίζονται και διαλύονται μέσα σε ένα τοπίο, οι σηματοδοτήσεις του οποίου είναι παράξενες ή χωρίς νόημα.

Η γλώσσα ως ενσάρκωση: εκδραματίζει ό,τι ονοματίζει. Μέσω της διαδραματοποιητικής (performative) διάστασης της γλώσσας, μπορούμε να κατανοήσουμε την ενσάρκωση σαν αυτό που δεν ομιλεί μόνο μέσα αλλά και δια μέσου της γλώσσας. Αυτό που επικαλείται, ως εκ τούτου υποστασιοποιείται. Με αυτή την έννοια, ένα κείμενο είναι πάντα συγκροτημένο ως διάλογος τόσο στο εσωτερικό του όσο και σε σχέση με τα άλλα κείμενα.

Ο στόχος μου ήταν η διάνοιξη ενός διαλογικού χώρου, μέσω ενός κειμένου που φέρει πολλαπλές φωνές μεταβαλλόμενης εξουσίας-ισχύος και συνάφειας. Η αναπόφευκτη ακαταστασία και έλλειψη συμπερασματικών διαπιστώσεων θα μπορούσε να ιδωθεί είτε ως αδυναμία ή ως προσόν, εάν παράγει όχι μόνο περαιτέρω δέσμευση με κάποια από τα ζητήματα που παρουσιάστηκαν αλλά επίσης εάν επιτρέπει στις λιγότερο αρθρωμένες και 'υπο-κατηγοριοποιημένες' φωνές να εκπροσωπηθούν. Γιατί αυτό θα μπορούσε να βοηθήσει να παραμείνει ζωντανός ο πλαισιωμένος διαλογικός χαρακτήρας των θεραπευτικών αλληλεπιδράσεων και οι συνεχείς εναλλαγές-μετατοπίσεις τους.

⁷ Π.χ. εξειδικευμένες επιστημονικές γλώσσες ή ψυχοθεραπευτικές γλώσσες που μερικές φορές χρειάζεται να μεταφράσουν τον εαυτό τους για να γίνουν κατανοητές και προσβάσιμες.

Βιβλιογραφία

- Barker, F., Hulme, P. and Iversen, M. (eds) (1994) *Colonial discourse/postcolonial theory*, Manchester and New York: Manchester University Press.
- Barthes, R. (1984) *Image, Music, Text*, London: Flamingo.
- Benjamin, W. (1999a) “The Task of the Translator”, *Illuminations*, pp. 70–82. London: Pimlico.
- Benjamin, W. (1999b) «Το έργο του μεταφραστή», *Δοκίμια Φιλοσοφίας της Γλώσσας*, μτφρ.-επιμ. και εισαγωγή Φ. Τερζάκης, Αθήνα, Νήσος
- Carter, Erica (1987) “Translator’s Foreword”, in Frigga Haug (ed.), *Female Sexualization*, trans. E. Carter, pp. 11–19. London: Verso.
- Fairclough, N. (2001), *Language and Power* (2nd edition), Harlow: Longman.
- Harvey, D. (2000) in L. Venuti, *The Translation Studies Reader*, London and New York: Routledge.
- Hoffman, E. (1998), *Lost in Translation*, London: Vintage.
- McLeod, J. (2000), *Beginning Postcolonialism*, Manchester and New York: Manchester University Press.
- Nourbese Philip, M. (1991) “Managing the Unmanageable”, in Selwyn Cudjoe (ed.), *Caribbean Women’s Writing*, Indiana: Indiana University Press.
- Nourbese Philip, M. (1993), *She Tries her Tongue, Her Silence Softly Breaks*, London: Women’s Press.
- (The) Open Polytechnic (1995) *Το Ανοιχτό Πολυτεχνείο*, Θεσσαλονίκη, ΑΠΘ.
- Spivak, G.C. (1995) “Translator’s Preface”, in Mahasweta Devi, *Imaginary maps*, trans. G.C. Spivak, New York and London: Routledge.
- Spivak, G.C. (2000), “The Politics of Translation”, in L. Venuti (ed.), *The Translation Studies Reader*, London and New York: Routledge.
- Venuti, L. (ed.) (2000), *The Translation Studies Reader*, London and New York: Routledge.